

EGYHÁZTÖRTÉNETI ADATOK.

II.

Lázár István levelei Agh István püspökhöz.

5.

Bécs, 1773 május 11.

Tiszteletes Püspök Uram,

Nékem érdemem felett való Tiszteletes Jó Uram!

Tiszteletes Püspök uram 21-ma Április Kolozsvárat datált, és *Rákosi* uram által nekünk küldeni méltóztatott levelét vettük egész officiositással, melynek continentiájára teendő feleletünköt részszerént halasztyuk *Rákosi* uram visszafordulásának idejéig, mint-hogy a dolog is azt kívánja, én pedig részemről állapotomnak circumstantiáira nézve ezen levelemnek írását, sine periculo addig nem halaszthattam volna, a mint maga Tiszteletes Püspök Uram e serie praesentium bölcsen eztet megítélheti. Hogy azért ezen csekély levelem mind tiszteletes Püspök Uramot, mind több tiszteletes és tekintetes jó Praelatus és Patronus uraimat, kiknek egyen-egyen vagyok alázatos tisztelője, örvendetes állapotban tisztelhesse, szivemből óhajtom!

Tiszteletes Püspök uram említett levelének mind kezdete s mind vége azt kívánná, hogy én is francziául válaszoljak tiszteletes Püspök uramnak; de meg-vallom genuine, hogy én arra elégtelen vagyok, mert én még eddig francziát egy szót se, sőt németet is igen keveset tanultam. Ugyanis iudicavi necessariis postponi debere ea, quae pertinent et faciunt ad bene esse, és minthogy nekem a vocatio és tiszteletes Püspök úr által előttem felolvasatott improtocollatio szerint főképpen et primario a philosophiára kelletett készülnöm, simul multis intendere nolui, ne per hoc sensus ad singula minus sufficiens reddiretur, hanem mind ez ideig inhaereáltam unice studiis philosophicis, egyszersmind olly szándékkal is lévén, hogy tekintetes *Wáro* és *Csiki* uraimék hirekkel ex universa philosophia pro gradu doctorali publica defensiot subealják. Ezt penig nem annyiban pro obtinendo gradu doctorali akartam cselekedni, hanem azért, hogy penes emensam censuram, adeptumque desuper authenticam recommendationem, per instantiam a feljebb való metelre szabadságot és passualist sollicitálhassak, és impetrálhas-

sak; (gondoltam ugyanis eleitől fogva, hogy a méltóságos Királyi Guberniumtól számunkra passualist impetrálni a collega *Nagy György* uram állapotja circumstantiáira nézve, éppen lehetetlen léssen, s e végre, a mint tiszteletes Püspök uram bölcsen emlékezhetik réa, tiszteletes *Nagy György* uram állapotjának eljövete-lünk előtt végképpen való eligazittatását tiszteletes Püspök Uram-nak hasznosnak, sőt szükségesnek lenni alázatosan insinuálni bá-torkodtam vala is; a melynek beteltyesedését, bár mostan fájlalva ne kéntelenítettünk experiálni) s próbáltam is, hogy publica de-fensiora admittáltassam, élvén ezen dologban méltóságos consi-liarius és regius bibliothecarius *Kollár* ur tanácsával, ki ebben, s ugy egyebekben is in possibilibus gratiáját s assistentiáját nékem nagyon ígérte, s tanácsa szerént, hogy a professornak szándékát ezen dologban kitanulhassuk, ezen propositumomat a professor-nak jelentettem, a ki mingyárt legelsőben is ígérte ebben egész assistentiáját, hogy ha csak az Universitas constitutioival ellenkező nem léssen, ha másképpen nem lehetne, kész maga mellettem in hoc negotio instantiát írni, és maga Ófelségének repraesentálni, még is véghez visz. S bizony nem is lehet pennára ten-nem, mely nagy hűséggel járt ezen dolog eligazításában maga a professor, s nem is sine consolatione; mivel (ámbár az Univer-sitas Consistoriuma előtt kellett megfordulni ezen dolognak, mint-hogy én voltam legelső ex acatholicis, a ki ezet in facultate phi-losophica sollicitáltam) per resolutionem Consistorii megengedettett az, hogy valamiképpen in facultate medica licenciatus post prae-positum examen rigorosum adattatik, és azután sine praesidio de-fendálni is az acatholicusoknak megengedettetik, ugy szinte a phi-losophica facultasban is ezek megengedetnek. Minthogy pedig ez így igen-igen költséges lett volna, mivel legalább is 60 Rfo-rintba került volna, jelentettem a professornak magam szándékom, hogy mire czéloznék primario a publica defensiova!, melyre nézve éppen az én akaratom szerént való tanácsot adott énnékem, hogy tudniillik nála privata censurát subeáljak és ő a szokott mód szerint énnékem testimonialist sub authentia debita ad s próbállyam azzal, hogy ha passualist obtineálhatok s ha nem obtineálhatnék, azután fogjak a más mód elkövetésére, s még az nap a censurát subeáltam, mely tartott másfél óranyi ideig és Istennek hála szerencsésen aztat superáltam s másnap reggel a testimonialist kezemben is adta, penes cuius ut est recommen-datoriae ab illustrissim domino Ladislao *Tűri* protonotario repraesentationem, agens *Ujfalvi* uram interpositioja által per instantiam a Cancellariától passualist, és a *Hollandiában* s *Hel-vetiában* téjendő experienciára félesztendeig tartó szabadságot nyertem. Nyertem pedig eztet csak magam személyemre; mivel a *Nagy* uram számára eztet próbálni mű magunkis egymás között, a tiszteletes Püspök Uram által nekünk levelében jelentett circumstan-tiákra nézve, bátorságosnak nem itéltük, s az tit. agens ur is, midőn

én Ő kegyelmét is jelentettem volna, ezt mondá, hogy abban ha szinte ezereket képes volna is adnunk, magát elegyíteni nem bátorkodnék, annyival is inkább, mivel tudja bizonyosan, hogy nem hogy használhatna ezzel, sőt inkább ártana. Melyekre nézve én csak egyedül is próbáltam, s a mint említém fellyebb, Istennek hála szerencsésen is jártam. Minthogy pedig nékem annyi költségem nincsen, hogy én útnak indulhassak, kénteleníttem praesentibus ezen dolgot tiszteletes Püspök Uram jelenteni kérvén alázatosan tiszteletes Püspök Uramat azon, méltóztassék ebben nékem assistentiával lenni, és tekintetes jó urainknak engem insinualván, méltóztassanak oly módot felsegíttetsem iránt találni, hogy midőn én a legnehezebb akadályt Isten segedelme által ekképpen meg győztem, ezen Isten dicsőségére s Statusunk hasznára czélozó igyekezetemben a költségtelenség akadályul ne lehessen. Nékem tiszteletes Püspök Uram minek utánna ezen hónapra is a gazda asszonynak mind a szállásért s mind a kosztért kifizettem 37 császár aranyaim még vadnak. Már tiszteletes Püspök Uram maga jobban tudhattya, mennyi fogna azon experientiának elkövetésére kívántatni. Én azért bízom tiszteletes Püspök Uram assistentijára s jó Uraim gratiajokra magam, azt alázatosan insinualván, hogy a kesedelem ezen dologban igen ártalmas, mind azért, hogy rossz emberek találkozhatnak, a kik sinistra delatiojok által ezen szabadságtól megfosztattassanak, melyre nézve ennek tiszteletes Püspök Uramék között is csak titokban kelletik folyni; mind pedig főképpen azért is, hogy a fél esztendő a die futurae emanationis passualium fog számláltatni, melyre nézve tiszteletes agens *Ujfalvi* úr azon passualisnak expeditioját circiter két hetekig protelálni is elszánta az expeditornál, hogy így míg a pénz érkezik — addig is az üdő károsan ne tellyék; de két heteknél toébb halasztatni helyesnek nem itéli s nem is hasznos. A mint tiszteletes Püspök Uramnak, ugy tekintetes *Wáro* és *Csiki* uraknak is a mái postán én ezen dolgot jelentettem levelem által. Szándékozom pedig ezután ide fel eltöltendő üdömet a sidó, görög és német s francia nyelvek tanulásában tölteni, s ezekben magam, a mennyiben lehetséges lézen, Isten segedelme által perfiálni Szeretném pedig visszajövet *Frankfurtumban* is *ad Oderam* elfordulni, mert a mint az onnan jövő reformatus magyar atyafiak közül már nékem ketten is referáltak, magok a professorok nagyon kívánnának közülünk valakit látni és committáltak volt is mind a kettőnek, a kik eztet nékem referalták, a professoruk, hogy közülünk valakit küldjenek arra, mert jó szívvel fognak látni. Mindazonáltal az üdő s alkalmatosság, és a tiszteletes Püspök Uraméktól küldendő informatiótól kívánok függeni mindenek iránt. Az üdőt más jó uraim tanácsok szerint lehet cum prudentia egy-két hónapokkal nyújtani, de toébb nem bátorságos.

Ezekre nézve alázatosan kikérem eztet is tiszteletes Püspök Uramtól; méltóztassék nékem sub sigillo subscriptioneque propriis egy Recommendatoriát küldeni (mivel a mellyet hoztunk, a kettőnk-

ről szolló, és így minthogy egyedül menyek, azzal talám inkább suspiciót csinálnék, és nem hasznót) a melyben oskolai életemről és viselt hivatalomról s annak idejéről (mely iránt az oratorok catalogusa, mely a praeceptoroknál szokott állani tiszteletes Püspök Uramot bizonyossá teheti, úgy arról is, hogy a Cancellariára tiszteletes Püspök Ur engedelméből mentem ki, pro faciunda ibidem quoque aliquantula saltem experientia és onnan miképpen választattam ezen hivatalra, ítéletem szerint nem ártana tiszteletes Püspök Uramnak rövideden emlékezetet tenni. E mellett alázatosan elvárom tiszteletes Püspök Uramnak kegyes ígérétéből, az hollandiai jó embereinek neveket is cum aliquantula apud eosdem proficua speciali commendatiuncula. Ezek felett ha az utazásról, és *Hollandiában* való mulatásról s hasznomra lehető magam viseletéről informatióját is küldhetné tiszteletes Püspök Uram, igen háladó szívvel venném s vészem.

Minthogy tudom s nem kétlem — a *toroczka*i atyafiaknak mostani irántam való jó affectiojokat, minthogy in modernis circumstantiis patronusink s ecclesiaink adakozása sok felé fog kívánni, ítéletem szerint, hogy ha tiszteletes Püspök Uramnak terhes foglalatosságai engednék, jó volna talán *Toroczka*ra kifordulnia és ottan coram prioribus rem agere, kik közül sokan igen közel való atyámfiai; tiszteletes Püspök Uram, ezeknek sziveket megható szavaival őket gerjeszteni az én felsegíttetésemre. Mert a levélre ők is könnyebben felelnek; de ha tiszteletes Püspök Uram maga jelen lehetne, azt tartom, könnyen afficiálhatna, hogy általuk a communi bono ecclesiae láthatóképpen consolaltassam; mivel Istennek hála azon ekklesiánknak csak szépen vagyon deposituma, s ígérték is hogy ezutánis kívánnak segítségemre lenni. Nagyon tettett ugyanis a nékiek, hogy a Cancellariát ezen állapottal felváltottam s örvendettek azon, hogy közölök való küldetett légyen ezen hivatalra; mivel csak nem in proverbio volt eddig nálók, hogyha szinte papságra mehetis valaki közölök, de annak nincs olly becsülete, mint másoknak. Mindezeket pedig én felőlek sub secreto egyedül csak tiszteletes Püspök Uramnak bátorkodom jelenteni, s alázatosan insinuálni.

Ha az alkalmatosság engedne, egy néhány, bár csak két három exemplart vagy confessiot, ha fel lehetne küldeni, talán jó volna magamnak elvinni. Továbbá midőn igen sietve tett hibás írásomról alázatosan engedelmet kérnék, lévén tiszteletes Püspök Uram tiszteletes házának igaz tisztelője, mindenekben tiszteletes Püspök Uramnak s tiszteletes Püspök Ur által tiszteletes és tekintetes jó Patronus uraimnak gratiajokban és favorokban ajánlott, maradtam *Bétsben* 11-a Máj 1773.

Tiszteletes Püspök Uramnak

alázatos szegény szolgája
Lázár István mp.

P. S Alázatosan jelentem eztet is tiszteletes Püspök Uramnak, hogy másfél esztendőök alatt Isten segedelme által cursusom ugy végezni tellyes igyekezettel kívánom, hogy akkor hivatalomat, hogyha tiszteletes Püspök Uramnak és tekintetes Praelatus uraimnak is ugy fog tettezni, elkezdhessem, az addig való künn mulatásra pedig engedelmet, és succursust alázatosan instalok.

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

Enyedi György Tancredus király leánya, Gismunda és Gisquardus széphistóriája. Összehasonlító irodalomtörténeti bevezetéssel és jegyzetekkel kiadta *Henrich Arnold*. (Kolozsvár, 1912, 8-r. 125 l. Athenaeum r.-t. nyomása. Ára 3 korona.)

Régi irodalmunk termékei közül mind több és több kerül újabban kiadásra, ami azt bizonyítja, hogy irodalomtörténetünk kedvvel és szeretettel foglalkozik multunk oly emlékeivel, amelyek tudásaink vagy szakembereink érdeklődésén kívül alig számítanak mások figyelmére is. Ilyen irodalmi emlék a XVI-ik századból *Enyedi György*nek, a kiváló unitárius írónak és püspöknek fiatalkori munkája, *Gisquardus és Gismunda széphistóriája*. Ez a verses elbeszélés a XVI., XVII. és XVIII. században több kiadást ért, Kolozsvárt, Monyorókeréken, Lőcsén és Budán nyomtatták újból és újból, az egész országban elterjedt s úgy látszik szívesen olvasták a szerencsétlen szerelmesek történetét, amit Balassa Bálint feljegyzése is bizonyít. Irodalmunknak szélesebb alapokon való emelkedése és fejlődése kiszorította a forgalomból ezt az elbeszélést, a XIX. században nem adták ki, de a XX.-ra már irodalomtörténetíróink sürgették a kiadást.¹ Most az újabb kutatónak Henrich Arnold kiadása teszi a művet hozzáférhetővé, aki új kiadása alapjául a kolozsvári 1582-iki kiadást vette: **HISTORIA | ELEGANTISSIMA | REGIS TANCREDI FILIAE NEC NON | SECRETARII REGII GISQUARDI, AMORIS vinculo indissolubli mortem oppe | tentium, ex lingua Thuscana ex | Boccatio Latinitate donata | per Philippum Beroaldū. | Hungarū vero mo | dulamine per | G. E. T. | concin- | nata.** Nyomtatott Colosuárat, 1582. Esztendőben. Enyedi egyházi munkáinak újabb kiadása nincs. Mindössze egy beszédjét közölte Kanyaró a Keresztény Magvető XXXV. (1900) évfolyamában s

¹ L. Dézsi Lajos egyetemi előadásait. (Elbeszélő k ltészet történe e. II. rész.)